

Praktærfugl i Finnmark og Russland

Faktaark for prosjektet «Fugleturisme i Midt- og Øst-Finnmark», et prosjekt i «Naturarven som verdiskaper (M)»

Praktærfuglen er den mest fargerike og spektakulære av artene i ærfuglgruppa (ærfugl, praktærfugl og stellerand). Vinterstid er praktærfuglen vanlig langs kysten av Finnmark og videre sørover til Lofotodden. Arten oversommer også i mindre antall i disse områdene. Praktærfuglen hekker normalt ikke i Norge, men det er gjort enkelte hekkefunn helt sør til Trondheimsfjorden. Vinterfuglene i Øst-Finnmark innvandrer fra russiske områder øst for Kvitsjøen og sannsynligvis fra Svalbard, hvor de hekker i tilknytning til ferskvannsdammer inne på tundraen.

Praktærfuglen (*Somateria spectabilis*) er den nest største av fuglene i ærfuglgruppa. Arten er litt mindre enn ærfuglen, og har en noe mer kompakt kroppsform. Praktærfuglen er en sosial art som gjerne ligger i store flokker, ofte sammen med ærfugl. I Øst-Finnmark inngår ofte også stellerand i flokkene. Vinterstid ligger praktærfuglen ofte noe lenger ut fra kysten og på noe dypere vann enn de to andre ærfuglartene. Disse flokkene består nesten alltid utelukkende av praktærfugl.

Praktærfuglen hekker østover langs kysten av Russland fra Kapp Kanin og Novaja Semlja, med hovedtyngden på tundraen øst for Kvitsjøen. Det er også en hekkebestand på Svalbard som er anslått til mellom 500 og 2000 par.

Vinterbestanden i Europa er anslått til mellom 100 000 og 130 000 individer, der rundt 30 000 overvintrer langs Murmankysten og mellom 70 000 og 100 000 langs kysten av Nord-Norge. I Finnmark ligger antallet på over 30 000 som inkluderer Varangerfjorden.

De voksne hannene er hvite og svarte med rosa bryst. Hodet er blågrått med lysgrønt felt under øyet, og over det rosa nebbet har den en vakker gul og svart knøl. På ryggen stikker noen svarte fjær opp og danner to markante «seil». Hunnene er helbrune som de andre ærfuglhunnene, og mangler helt hannenes knøl. De skilles fra ærfuglhunnene på en brattere panne og kortere nebb. I tillegg er fjærdrakten noe varmere rødbrun.

© Bjørn Frantzen

Praktærfuglen hekker ofte i tilknytning til innsjøer og mindre tjern og ferskvannsdammer, ofte et godt stykke inn fra kysten. Likevel hekker de ikke like langt inne på tundraen som stelleranda. Reiret legges skjult i dødt fjorårsgress, men kan også ligge åpent mellom tuer i terrenget. Kullstørrelsen ligger mellom fire og seks egg, og eggene ruges i 22 til 24 dager av hunnen alene. Hannene forlater hekkeplassen kort tid etter egglegging for å trekke til myteområdene. Flere hunner kan samles rundt en hunn med ungekull, såkalte «tanter».

Utbredelse i Finnmark

I vinterhalvåret bruker praktærfuglen hele Finnmarkskysten til overvintring, og flokker kan treffes langs den ytre kysten så langt sør som til Vesterålen. Antallet sørover i Finnmark avtar gradvis, slik at flokkene sør i Troms, Vesterålen og Lofoten som oftest er mindre sammenlignet med Finnmark. Flokkene med praktærfugl ligger både i Finnmark og Troms ofte lenger ut fra kysten og på dypere vann enn det ærfugl og stellerand gjør.

Diett og økologi

Dietten til praktærfuglen ligner i stor grad på ærfuglens, men er ofte noe mer variert. Andelen av de ulike dyregruppene skiller seg imidlertid noe fra det som er påvist hos ærfuglen. Man antar at denne forskjellen

skyldes at praktærfuglen dykker dypere enn ærfuglen. De viktigste næringsdyrene er kråkeboller og ulike bløtdyr. På hekkeplassen spiser praktærfuglen først og fremst larver av forskjellige insektsarter, samt en del krepsdyr.

Trekk og vandringer

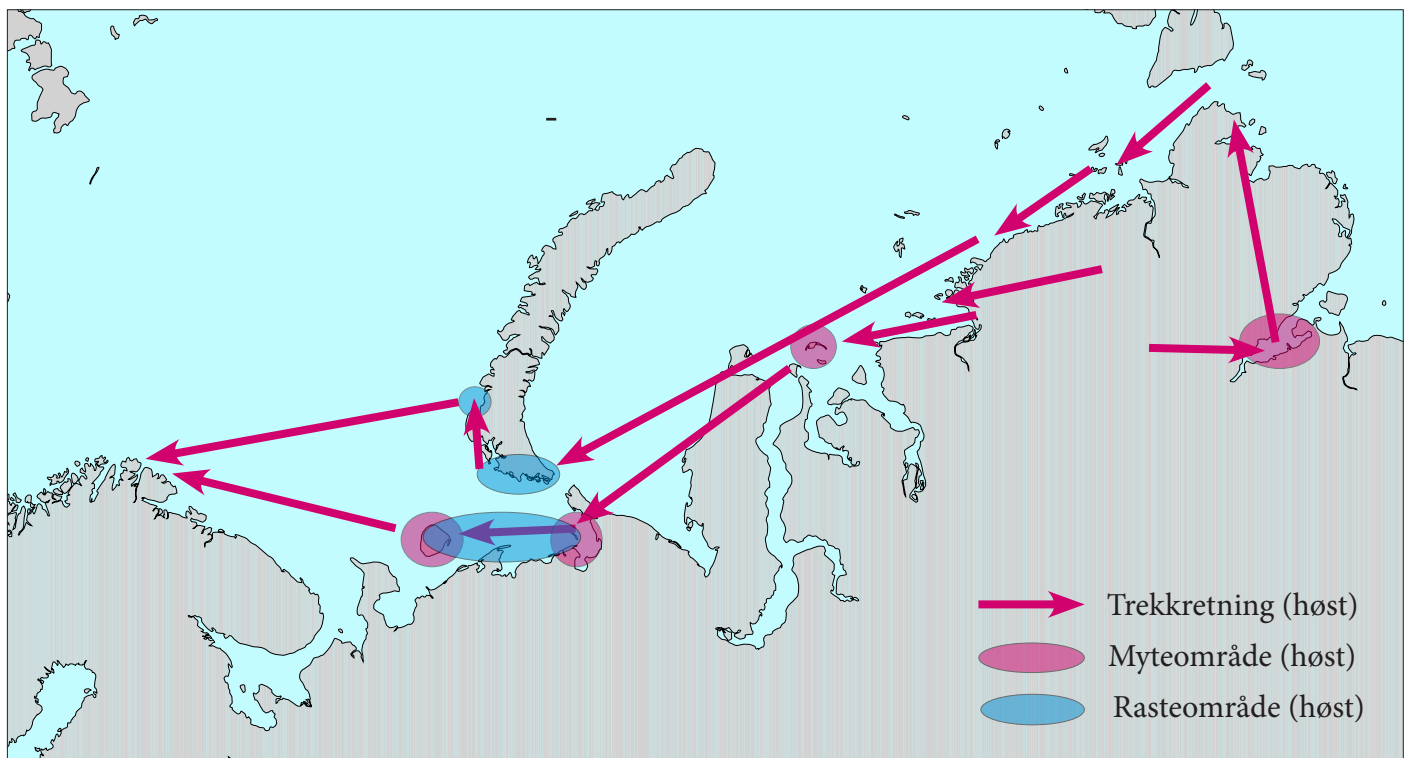
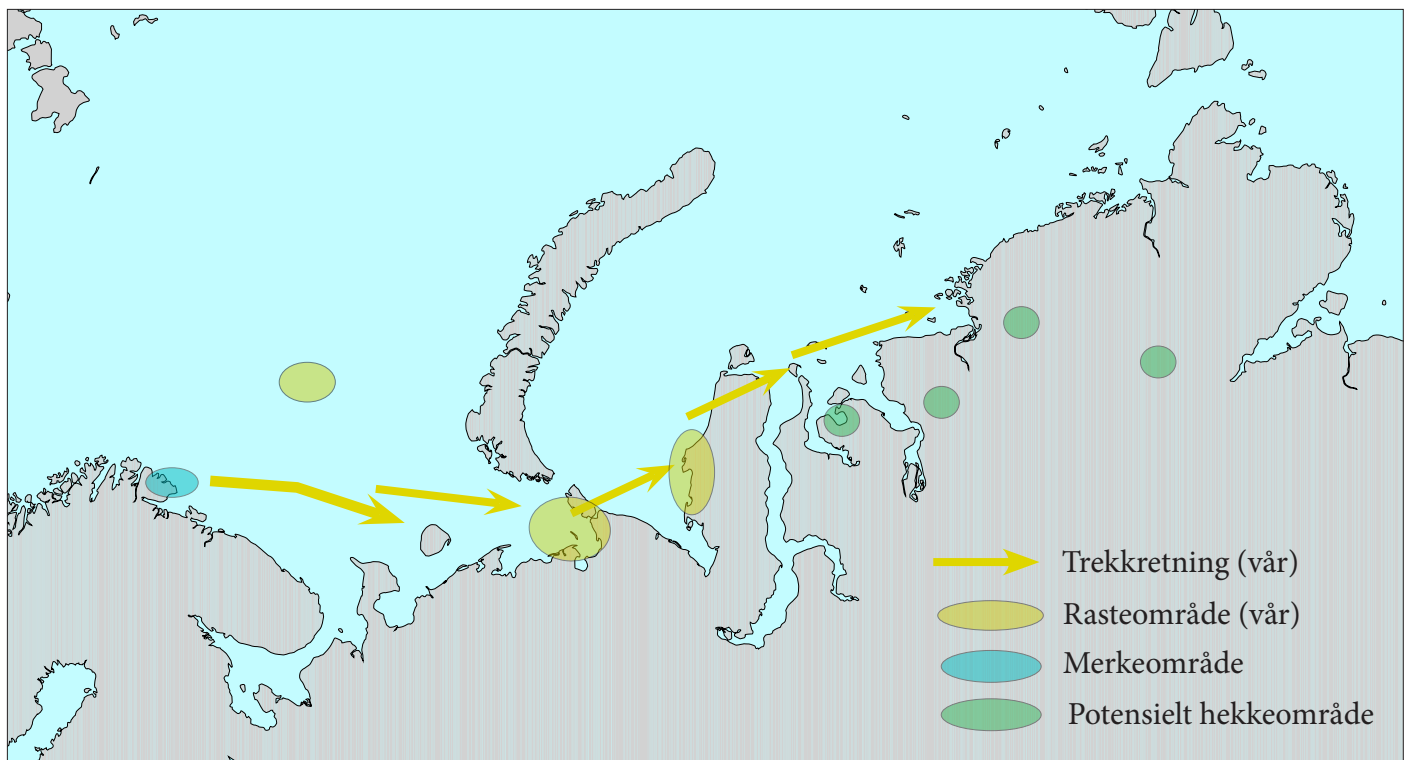
Praktærfuglene som hekker øst i Sibir trekker mot Beringshavet for å overvintre, mens fuglene fra de nordvestlige delene av Russland trekker vestover mot kysten av Kola og Nord-Norge. Fugler som hekker på Svalbard, og muligens også på Nordøst-Grønland, trekker også ned mot kystene av Nord-Norge for å overvintre.

Allerede i løpet av oktober ankommer de første praktærfuglene kystene nær Murmansk, mens de fleste ankommer Finnmark og Troms i slutten av november. I begynnelsen oppholder alle fuglene seg ytterst på kysten, men etter hvert vil en del fugler trekke innover fjordene. Spesielt tydelig er dette i Troms der tusenvis av fugler kan trekke langt innover de store fjordsystemene. Svært få fugler trekker til områder sør for Lofoten, og kun sporadisk vil enkeltfugler trekke så langt sør som til Nordsjøkysten.

Vårtrekket starter allerede i slutten av mars og utover i april, og mange fugler samler seg i et større rasteområde i Petsjorahavet før de fortsetter trekket videre mot hekkeplassene østover langs Sibirkysten.

© Bjørn Frantzen

Om våren skal en ukjent andel av praktørfuglene som har overvintret langs norskekysten tilbake til hekkeområdene i Russland. Trekket starter i løpet av april, og de trekker først over Barentshavet til Petsjorahavet hvor de raster, før de trekker videre østover. Deretter trekker de inn til hekkeområdene som kan ligge langt fra kysten. Etter hekkesesongen trekker fuglene mot kysten hvor de myter. Områdene rundt Kolguev og lenger øst i Petsjorahavet er sannsynligvis de viktigste myte- og rasteområdene for praktørfugl. Også områder langs sørvestsiden av Novaja Semlja kan være viktige rasteområder, før fuglene trekker tilbake til norskekysten i løpet desember og januar. Informasjonen er hentet fra Bustnes m. fl. (2010), og er basert på seks fugler som var påmontert satellittsendere.

© Bjørn Frantzen

Hannene forlater hekkeplassene så snart eggleggingen er ferdig, og oppsøker flere lokale myteområder langs Sibirkysten. Havområdene øst i Petsjorahavet, på sørenden av Novaja Semlja og rundt Kolguev, er sannsynligvis artens viktigste myte- og rasteområde før høsttrekket mot vinterområdene starter opp sent på høsten.

Trusler

På kysten av Troms og Finnmark er praktærfuglene utsatt for å drukne i fiskegarn. Særlig gjelder det under garnfiske etter torsk og rognkjeks på vårvinteren.

I tillegg er praktærfuglen utsatt for å bli oljetilsølt. Etter forliset av frakteskipet "John R" midtvinters i Nord-Troms i 2000, ble det funnet mange døde og oljeskadete praktærfugler. Ved at praktærfuglene gjerne ligger konsentrert i tette flokker, kan selv små utslipp ramme mange individer.

Ved fiskebruk hender det at fiskeavfall med fiskekroker blir kastet som avfall. Ærfugler spiser denne maten, og kan på den måten få i seg fiskekrokene. Disse kan feste seg inne i nebbet, og kan gi fuglene store lidelser som ofte ender med at fuglene dør.

På noen av hekkeplassene i Russland kan også reirødeleggelser og ulovlig jakt ha negative effekter lokalt på bestanden.

Faktaarket er laget av Vidar Bakken og Karl-Birger Strann (ARC)

Utvalgte kilder

Bustnes, J.O. & Bianki, V.V. 2000. King eider. I: Anker-Nilssen, T., Bakken, V., Strøm, H., Golovkin, A.N., Bianki, V.V. & Tatarinkova, I.P. (red.). The status of marine birds breeding in the Barents Sea Region. *Norsk Polarinstitutt Rapportserie 113*. 51-53.

Bustnes, J.O. & Erikstad, K.E. 1990. Size selection of common mussels *Mytilus edulis*, by common eiders, *Somateria mollissima*: energy maximization or shell weight minimization. *Canadian Journal of Zoology*. 68: 2280-2283.

Bustnes, J.O., Lønne, O.J. 1997. Habitat partitioning among sympatric wintering common eiders *Somateria mollissima* and king eiders *S. spectabilis*. *Ibis* 139. 549-554

Bustnes, J. O., Mosbech, A., Sonne, C. & Systad, G.H. 2010. Migration patterns, breeding and moulting locations of king eiders wintering in north-eastern Norway. *Polar Biology*. 33: 1379-1385.

Bustnes, J.O. & Systad, G.H. 2009. Migration patterns, breeding- and moulting locations of king eiders wintering on the coast of Norway as determined from satellite telemetry. Seapop report 3-209.

Bustnes J.O. & Systad G.H. 2010. Hvor kommer de fra: Overvintrende sjøender i Nord-Norge. *Ottar* 5. 58-65.